

Jaarverslag 2015

Verslag van de VLG-Studiedag op vrijdag 17 april 2015 bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed over Ruilverkavelingslandschappen. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Georganiseerd door Judith Toebast. Dagvoorzitter, bij ziekte van Joks Janssen, Pim Brascamp. Verslag door Anton Schuurman.

Onderwerp van de studiemiddag was het cultuur-historisch belang van de wederopbouwlandschappen. Aan Jan van Rheenen (oud medewerker DLG, thans Kadaster), vervanger van de zieke Gerrie Andela, was de taak om het ontstaan van de wederopbouwlandschappen in herinnering te roepen; Frits Niemeijer (medewerker Cultureel Erfgoed) ontfermde zich over criteria van waardering van met name de wederopbouwlandschappen; Eric Luiten (Rijkadviseur voor Landschap en Water) nam het grote ontzuichten voor zijn rekening.

Voor een zeer gevulde zaal - er waren zo'n 80 deelnemers gekomen, waaronder slechts één praktiserende boer, zoals bleek uit een bij handopsteken uitgevoerde enquête door Jan van Rheenen - deed deze laatste gelaardeerd met veelzeggende en mooie foto's de noodzaak van ruilverkaveling van met name na de Tweede Wereldoorlog uit de doeken. De landbouw was nog relatief kleinschalig en moest om de leefbaarheid van het platteland te bevorderen en de armoede bij boeren te bestrijden efficiënter en grootschaliger gemaakt worden - wat vaak niet in één ruilverkaveling ging, maar in meerdere. Tegelijkertijd kon de waterhuishouding (mede ter voorkoming van veelvuldige overstromingen) en de infrastructuur worden aangepakt. Tenslotte werd ook geprobeerd dit op een landschappelijk zo zorgvuldig mogelijke wijze te doen, zoals bijvoorbeeld door Nico de Jonge. De ruilverkaveling werd in toenemende mate een publieke zaak en was geregeld via wetgeving. Naarmate de tijd vorderde werd het een ingewikkelder proces dat langer en langer in beslag ging nemen. Thans gebeurt het weer binnen een jaar. Een interessant aspect van de ruilverkaveling was de deductie/korting - dit was een manier waarlangs tot maximaal vijf procent van de verkavelde gronden gebruikt kon worden voor zaken als wegen, waterlopen en groene gordels. Economisch zijn de ruilverkaveling een succes geworden.

De waardering van landschappen is een hoofdbrekend moeilijk onderwerp. Welke criteria zijn er geschikt voor? Frits Niemeijer liet verschillende criteria-modellen zien om uit te komen bij zeldzaamheid, gaafheid, kenmerkendheid, ouderdom, diversiteit/verscheidenheid, samenhang. Voor de wederopbouwlandschappen blijken deze criteria extra lastig. Voor leken met een subjectieve en belevingsbenadering behoren ze niet direct tot de favorieten. Niemeijer gaf er de voorkeur aan met een professionele, objectieve en beredeneerde bril te kijken. Daarvoor deed hij beroep op een lagenbenadering (van punten, lijnen en vlakken) met een onderscheid tussen occupatie, netwerk en ondergrond. Naast lengte, breedte, hoogte/diepte maakte hij vooral een punt van tijd - de dynamische tijd, de constante tijd, de inerte tijd (verwijzend naar Heraclitus, Plato en Newton). Zijn pleidooi was om meer naar de dynamiek en de tijdsdiepte van het landschap te kijken en die als criterium toe te voegen (Hij vermeed de beantwoording van de concrete vraag: moeten wederopbouwlandschappen als zodanig worden bewaard?)

Eric Luiten ging in feite eveneens in op de waardering van landschappen. Zijn punt: landschappen zijn niet gemaakt voor de eeuwigheid. Ze zijn het resultaat van maatschappelijke opgaves en moeten dat in de eerste plaats ook zijn. Dus heb eerbied voor de geschiedenis, maar zet de geschiedenis niet centraal. Je kunt niet meer aankomen met traditionele indelingen als dekzandlandschappen, maar focus je op de constituerende factoren van de landschappen en de daarbij behorende landschappelijke opgave. Niet alleen via mooie afbeeldingen van kaarten en mensen die met geringe middelen letterlijk het land op de schop namen, maar ook via het retorisch herbeleven van oorspronkelijke ervaringen probeerde hij een nieuw instrumentarium te maken. De ruggengraat ervan was zijn indeling in zes ontginningen. De eerste, Middeleeuwse, ontginning door vooral private personen, leverde een overlevingslandschap op. Wildernis en onland werden gekoloniseerd. Een tweede ontginning, terwijl de eerste nog best kon doorlopen, zette in de zestiende en zeventiende eeuw in. Al meer collectief denkend en mogelijk gemaakt door poldermolens - denk Beemster, Watergraafsmeer, Veenkolonieën. Drie verschillende ontginningen - landbouw, lustplaatsen, turf - maar allemaal vertegenwoordigers van het machthebberslandschap. De derde ontginningsgolf situeerde hij vanaf de negentiende eeuw met de industrialisatie van Nederland. Een nutslandschap werd gecreëerd van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, het Rijkswegenplan, de hoogspanningsmasten tot de Ecologische Hoofdstructuur. De vierde ontginningsgolf was een plattelandontginningsgolf, een CDA-groene golf, uitgelokt door regelgeving en subsidie tot een intensiveringslandschap. De vijfde was een programmatisch, compensatielandschap met stadsontwikkeling, landschapsgroenstructuren en rijksbufferzones, een PvdA landschap. De zesde zitten we nu in - een onderhandelingslandschap. Herbestemming, herbenuiting. Deze zesde ontginningsgolf is tevens een terug naar meer privaat, weg van nationale landschappen, zonder directe eenheid van handelen. De opgaves waar we voor staan zijn klimaatadaptatie (met als voorbeelden de zandmotor in de Noordzee, ruimte voor de rivieren met de Waalsprong in Nijmegen), hernieuwbare energie (windmolenparken, zon-energievelden) en mobiliteit (voorbij de dwaasheid van

tunnels waar geen bergen zijn). Maar deze opgaves en de oplossingen ervoor zijn omstreden. We zijn in verwarring. Oplossingsrichtingen zijn nog niet uitgekristalliseerd, noch hoe dit proces maatschappelijk gestalte moet krijgen.

Er volgde een levendige discussie die wegens het gevorderde uur werd voortgezet bij een borrel. Met dank aan de sprekers, voorzitter en organisator en de gastvrijheid van de rijkdienst voor behoud van het cultureel erfgoed was het een geslaagde middag geworden.

Verslag van de najaarsexcursie naar het Kampereiland en de polder Mastenbroek op vrijdag 2 oktober 2016

Organisatie/dagvoorzitter/verslag Piet van Cruyningen

Thema van deze excursie was de relatie tussen het boerenbedrijf en de waterstaat. Zonder water is landbouw onmogelijk ne in grote delen van de wereld heerst een watertekort en is irrigatie noodzakelijk. In Nederland hebben we daarentegen te maken met een overschot aan water en heeft de landbouw zeker vanaf de grote ontginningen in laag-Nederland van omstreeks de tiende eeuw maatregelen moeten nemen om overtollig water te lozen en om water van zee en rivieren buiten te houden. Eeuwenlang gebeurde dat vooral door het bouwen en steeds verder verhogen van dijken en dammen. De laatste tijd worden hier steeds meer vraagtekens bij geplaatst en wordt naar andere manieren van omgang met het water gezocht.

De vereniging wilde dit belichten door een excursie naar het Kampereiland en de aangrenzende polder Mastenbroek. Het Kampereiland was tot in de twintigste eeuw een uniek gebied in Nederland. De boerderijen ('erven'; alle eigendom van de stad Kampen) lagen hier buitendijks in de IJsseldelta op kunstmatige verhogingen (belten). De boeren verwierven hier eeuwenlang een goed inkomen uit de veehouderij en vooral de hooiwinning van het grasland dat 's winters bemest werd door sediment dat bij overstroming werd afgezet. Bijzonder was ook dat het gehele gebied – rond de 5.000 ha groot – eeuwenlang eigendom was van de stad Kampen. Tegenwoordig is het Kampereiland eigendom van een NV waarvan de gemeente Kampen de enige aandeelhouder is. De polder Mastenboek is een veenpolder die zoals de meeste polders in Nederland drooggehouden wordt door middel van dijken en gemalen, wat gepaard gaat met de gebruikelijke problemen zoals bodemdaling.

Het eerste deel van het programma vond plaats in de museumboerderij Erf 29 op het Kampereiland. Er werden hier drie lezingen gehouden.

Adriaan de Kraker (VU) gaf een overzicht van de landschappelijke ontwikkeling van het Kampereiland vanaf het moment dat het gebied in 1363 in handen van de stad Kampen kwam.

Heleen Kole (UU) ging in op het beheer van de polder Mastenbroek in de vroegmoderne tijd. Ze wees op de sterke invloed die de omliggende steden hadden op het bestuur van deze polder. Modernisering van het waterbeheer liet hier lang op zich wachten, onder meer vanwege conflicterende belangen van stedelijke en andere grondiegearen.

Martijn van Staveren (WUR) behandelde een nieuwe manier om met het water om te gaan: ontpoldering. Het terugbrengen van de overstromingsdynamiek in delta's leidt tot soms conflicten tussen beleidsmakers en de bewoners van de betrokken gebieden, zoals in Zeeland. Hij ging vooral in op de ontpoldering van de Noordwaard in de Biesbosch.

Na de lunch volgde een rondrit over het Kampereiland en door de polder Mastenbroek. Gids daarbij was Geuje van der Linden, oud-pachter van één van de erven en kenner van de geschiedenis en de bewoners van het Kampereiland. Slechts weinig ontsnapte aan zijn aandacht en alles werd van deskundig en uitgebreid commentaar voorzien.

Boeken

Uit de voorraad van de Vereniging is voor ongeveer € 550,00 aan boeken verkocht. De Vereniging heeft dit jaar de 'Canon van de diergeneeskunde' aangeschaft.

Bestuur en leden

In 2015 is het bestuur tweemaal bijeengekomen: in Amersfoort, op 19 februari en 27 augustus. De aandacht ging vooral uit naar de organisatie van de jubileumbijeenkomsten. De financiële en ledenadministratie werden verzorgd door Sandra van den Brink, secretaresse van de Leerstoelgroep Agrarische –en Milieugeschiedenis.

De vereniging telde per 31 december 2015 308 leden, 13 meer dan aan het begin van het verslagjaar.

Samenstelling van het bestuur per 31 december 2015:
Prof. dr Pim Brascamp (2016, eerste termijn), voorzitter
Dr Piet van Cruyningen (2017, eerste termijn), secretaris
Dr Paul Brusse (2016, tweede termijn), penningmeester
Dr Milja van Tielhof (2016, eerste termijn)
Ir Judith Toebast (2017, eerste termijn)
Dr Richard Paping (2018, eerste termijn)
Dr Sophie Elpers (2019, eerste termijn)

Ereleden van de vereniging:
Prof. dr Hans Jansen
Dr ir Jan Bieleman

Kascommissie:
Rob Plomp (tweede keer)
Jan Beuving (eerste keer)